

Verzet tegen Slavernij

Verzet tegen slavernij.....	2
Afbeeldingen:	3
Vitrine.....	3
Opstanden	4
Tula: “Wij verlangen onze vrijheid”	4
Citaat.....	5
‘We zijn al te zeer mishandeld...’	5
Tula, leider slavenopstand.....	5
Afbeelding	5
Onderhandelen voor vrijheid	5
Afbeelding	6
Massale opstand	6
Opstand op zee.....	7
Slavenopstanden tegen Nederlandse trans-Atlantische slavernij.....	7
Vitrine.....	9
Afschaffers en verdedigers.....	10
Afbeelding	10
Verdedigers.....	10
Goddelijke goedkeuring en behoud van de koloniën.....	10
Afrikanen zijn niet klaar voor vrijheid.....	11
Afbeeldingen	11

Afschaffers	11
Afbeelding	15
Vitrine.....	15
Citaten.....	16
Na 1863	16
Citaat.....	16
Contractarbeiders.....	17
Doorwerking	17
Afbeeldingen	17
Citaten.....	18
Vitrine.....	18
Citaten.....	18

Verzet tegen slavernij

Slavernij bestaat sinds de oudheid in allerlei culturen. Vanaf de 15de eeuw gaan Europeanen in Afrika mensen kopen voor hun plantages in Noord-, Zuid- en Midden-Amerika. Deze mensen worden over de oceanen vervoerd, verkocht, gebrandmerkt, gedwongen tewerkgesteld en vaak brutaal mishandeld. Bij deze trans-Atlantische slavenhandel – die zo'n 350 jaar duurt – worden naar schatting twaalf miljoen mensen als goederen verhandeld.

Nederlanders doen er vanaf eind 16de eeuw volop aan mee, al is slavernij in Nederland zelf verboden. Onder Nederlandse vlag zijn meer dan 600.000 Afrikanen over de Atlantische Oceaan verscheept, naar de koloniën in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika. In Azië verhandelt Nederland tussen de 660.000 en 1,1 miljoen mensen om forten te bouwen of te werken in de huishouding of op plantages.

Er is altijd verzet geweest tegen slavernij. In de eerste plaats door tot slaaf gemaakte mensen zelf: ze saboteren, vertragen of weigeren werkzaamheden, vluchten en komen samen in opstand.

In Nederland wordt lange tijd weinig gesproken en geschreven over slavernij in de koloniën. Maar er is nu en dan publiekelijke kritiek in preken, boeken en toneelstukken. Enkele grote slavenopstanden dringen door tot Nederland en beïnvloeden de publieke opinie. Vanaf de 19de eeuw ontstaan in Nederland anti-slavernijbewegingen, waarin ook veel vrouwen en jongeren actief zijn.

Verzet tegen slavernij was overal, ook in de koloniën in Azië. Deze eerste tentoonstelling van het Nationaal Slavernijmuseum in oprichting, gemaakt samen met het Verzetsmuseum, gaat over verzet tegen trans-Atlantische slavernij. Hoe kwamen tot slaaf gemaakte mensen in opstand en wie stredden in Nederland voor afschaffing van de slavernij?

Afbeeldingen:

Het leven op Surinaamse plantages, naar tekeningen van plantage-eigenaar Théodore Bray, 1840-1850. Muziek maken, Vrouwen op de plantage, Begrafenis, Oogsten van suikerriet, Plantage huizen

Vitrine

Verkoopoverzicht, Suriname, 1683.

Voor één tot slaaf gemaakte krijgt de verkoper 3000 pond suiker.

John Gabriël Stedman, *Narrative, of a five years' expedition against the Revolted Negroes of Surinam*, 1796.

De Schots-Nederlandse Gabriël Stedman vecht vanaf 1772 als soldaat in Suriname tegen de Marrongroep van Boni, die samen met onder meer Jolicoeur en Baron vanuit de binnenlanden plantages aanvalt, waarbij zij tot slaaf gemaakten bevrijden en wapens meenemen.

Stedman wordt verliefd op de tot slaaf gemaakte vrouw Joanna, en probeert haar vrij te kopen, wat mislukt. Terug in Europa geeft hij dit boek uit waarin hij de brute slavernij aan de kaak stelt.

Marten Douwes Teenstra, *De neger-slaven in de kolonie Suriname en de uitbreiding van het Christendom onder de heidensche bevolking*, 1842.

Portretten van de Marrons Cojo, Mentor en Present die in 1832 in Paramaribo een brand stichten. Bijna vijftig houten huizen branden af.

Een maand later worden zij opgepakt. Ze bekennen en worden levend verbrand.

September 1789 proberen dertig tot veertig tot slaaf gemaakte mensen een plantage in de Nederlandse kolonie Demerary over te nemen om daarna de kolonie te veroveren. De opstand mislukt. 'Raad Fiscaal' (officier van justitie) Petrus Gerardus Duker schrijft hierover in deze brief : *"In mijn laatste [brief] meldde ik kortelijk dat in deeze colonie eene revolte der Negers had plaats gehad en gelukkig gesmoord was..."* Gerardus helpt de opstandelingen opsporen, en beschrijft ook de wrede straffen.

'Authorisatie' (machtiging) van een verzekeraar uit 1736, waarin staat dat de tot slaaf gemaakte mensen op het schip *La Valeur* aan de kust van Guinea in Afrika, *"gezamentlijk gerevolteert hebben"*. De bemanning grijpt direct naar hun wapens *"...en naderhandt verscheidene slaaven in zee gesprongen, enige van dezelve verdronken en van de haijen gedoot & opgegeeten zijn."*

Opstanden

Ver voor de opkomst van anti-slavernijbewegingen, verzetten tot slaaf gemaakte mensen zich tegen slavernij. Er zijn honderden voorbeelden van verzet op slavenschepen, maar daarover wordt weinig bekend gemaakt. En tot slaaf gemaakte mensen ontsnappen van de plantages. Deze 'Marrons' leven in de binnenlanden waar ze in vrijheid een eigen bestaan opbouwen. Dat is zwaar en onzeker, want ze bezitten vrijwel niets en militairen maken jacht op ze. Soms plunderen Marrons plantages.

Op de plantages zijn kleine en enkele grote opstanden, uit verzet tegen de gruwelijke levensomstandigheden. Nieuws over opstanden gaat als een lopend vuurtje door de slavengemeenschappen, maar in Europa bereiken alleen grote opstanden het nieuws.

Tula: "Wij verlangen onze vrijheid"

"Mijn slaven weigeren dienst te doen", schrijft Caspar van Uijtrecht in 1795 aan de gouverneur van Curaçao. Zo'n vijftig tot slaaf gemaakte

mensen van de plantage Kenepa (Knip) eisen vrijheid. Onder leiding van Tula trekken ze richting Willemstad. Tweeduizend mensen van andere plantages sluiten zich aan; plantagehouders vluchten.

De opstandelingen maken een kamp bij plantage Porto Mari en slaan er een aanval van het koloniale leger af. Het koloniale bestuur stuurt een pater om te onderhandelen. Tula is geïnspireerd door een grote slavenopstand in de Franse kolonie Saint-Domingue (nu Haïti) onder leiding van Toussaint Louverture. Daar was het gelukt om afschaffing van slavernij af te dwingen. Omdat Nederland in deze tijd is bezet door Frankrijk, betoogt Tula: *“De Fransche negers hebben hunne vrijdom bekomen, Holland is ingenomen door de franschen, vervolgens moeten wij ook hier vrij zijn.”* Hij beroept zich ook op het christelijk geloof: *“Heer Pater, koomen alle menschen niet voort uit een vader Adam en Eva? (...). Eens werd ik vastgebonden (...) golfde 't bloed uit mijne mond, ik wierp mij op mijn knieën, en riep tot God; (...) Is 't dan Uwen wil dat wij zoo mishandelt worden! Ach Pater men draagt meer zorg voor een beest.... Wij verlangen niet anders als onze vrijheid.”*

De redelijke argumenten helpen niet. De gouverneur van Curaçao laat de opstand neerslaan. Tientallen opstandelingen worden ter plekke geëxecuteerd. Anderen, en ook Tula, worden in de weken erna publiekelijk gemarteld en gedood.

Hierna krijgen de plantagehouders van de Nederlandse autoriteiten op Curaçao opdracht hun slaven voortaan beter te behandelen.

Citaat:

‘We zijn al te zeer mishandeld...’

Tula, leider slavenopstand Curaçao, 1795

Afbeelding:

Toussiant Louverture

Onderhandelen voor vrijheid

Op een houtplantage aan de Tempati-rivier in Suriname, komen tot slaaf gemaakte mensen in 1757 in verzet als hun eigenaar ze met geweld wil overplaatsen naar een suikerplantage. Na een gevecht van twaalf uur verslaan de opstandelingen het koloniale leger. Tot slaaf gemaakten van andere plantages sluiten zich aan en de ‘Tempati-opstand’ wordt de

grootste slavenopstand van Suriname. Als reactie brandt het koloniale bestuur het gebied plat. Vierhonderd opstandelingen trekken zich terug, ze sluiten zich aan bij een groep Marrons: de Okanisi (Aukaners). Een jarenlange strijd met het koloniale leger volgt.

Eén van de opstandelingen is Boston Band, die rond 1750 van Jamaica naar Suriname was gebracht. Hij kan lezen en schrijven. Boston weet dat beide partijen geen eindeloze oorlog willen. Bij overvallen op plantages laat hij brieven achter, waarin hij oproept tot vrede. Zo komen onderhandelingen op gang.

In 1760 wordt vrede gesloten. De Okanisi (Aukaners) krijgen hun vrijheid, en wapens, werktuigen en voedsel, zodat ze niet meer hoeven te plunderen. In ruil moeten ze andere Marron-groepen helpen bestrijden en ontsnapte tot slaaf gemaakten uitleveren. Later sluit het koloniale bestuur ook vrede met andere Marron-groepen.

Afbeelding:

Kaart van de expeditie tegen de opstandelingen ini Pempati

Massale opstand

Berbice, een deel van het huidige Guyana, is in de 17de en 18de eeuw een Nederlandse kolonie. In 1760 wonen er 350 Europeanen die 4000 tot slaaf gemaakte Afrikanen door een schrikbewind eronder houden. Onder leiding van de jonge Cuffy wordt in 1763 een grote opstand georganiseerd. Met buitgemaakte wapens trekken steeds meer opstandelingen van plantage naar plantage. Europeanen vluchten weg of worden vermoord. Na inname van de hoofdstad, roept Cuffy zich uit tot gouverneur van Berbice.

Hij schrijft de Nederlandse gouverneur dat de opstandelingen “*geen oorlog zoeken*”, stelt voor het land te verdelen en eist vrijheid voor de opstandelingen. Hij schrijft hij ook: “*De Negers die Uwe Excellentie op zijn schepen heeft – die kunnen slaven blijven.*”

De Nederlandse gouverneur reageert niet. Cuffy blijft brieven sturen, tot frustratie van opstandelingen die verder willen vechten. De aanhang van deze groep groeit. Cuffy pleegt gedesillusioneerd zelfmoord.

Er komt een Nederlandse vloot met zo'n 6000 soldaten naar Berbice. Bij bloedige gevechten komen meer dan 1800 opstandelingen om. In de zomer van 1764 is de kolonie door de Nederlanders heroverd. Als straf

worden 119 opstandelingen gruwelijk gemarteld en vermoord. Een ooggetuigenverslag wordt in Nederland gepubliceerd, wat zorgt voor afkeer van het geweld en bewondering voor de moed van de opstandelingen.

Opstand op zee

In 1784 vertrekt het schip *De Neptunus* uit Zierikzee, via Amsterdam, naar Afrika. Langs de Afrikaanse Westkust koopt de kapitein in totaal ongeveer tweehonderd mensen van Afrikaanse mensenhandelaren. De reis over de Atlantische oceaan en langs de Afrikaanse kust duurt langer dan gepland, wel anderhalf jaar. De tot slaaf gemaakten zitten, maandenlang, onder vreselijke omstandigheden gevangen in het ruim. Op een avond gaat de kapitein aan land. Het lukt de gevangenen om los te komen uit hun kettingen. Ze komen in opstand! Een bemanningslid schrijft: “...*ondertussen hadden sommige van de slaven de beschotten weggebroken en zich meester van de kruitkamer en geweren gemaakt.*” Na een gevecht met de bemanning nemen de opstandelingen het schip over.

Het nieuws van de opstand verspreidt zich langs de kust; allerlei schepen varen naar *De Neptunus*. Er volgt een hevig gevecht. Dan ontploft het schip. Er vallen ongeveer vierhonderd doden. Enkele opstandelingen overleven. Zij worden weer gevangen en alsnog te koop aangeboden.

Slavenopstanden tegen Nederlandse trans-Atlantische slavernij

Deze lijst is incompleet. Er moet nog veel onderzoek worden gedaan naar verzet tegen slavernij. Slechts één van de Marrongroepen is hier uitgelicht.

Ca. 1690-1750

‘Kaásimarrons’ in Suriname, tot 1736 onder leiding van Kaási Pumbu, vallen plantages aan om te plunderen en tot slaaf gemaakten te bevrijden. Daarna nemen andere Marrongroepen de strijd over.

1716

Op Curaçao komen zo’n 80 tot slaaf gemaakten in opstand. De opstand wordt neergeslagen, maar het blijft onrustig op het eiland.

1750

Goed georganiseerde opstand van ongeveer 100 opstandelingen op Curaçao. 60 van hen komen om het leven.

1757

Tempati-opstand, de grootste slavenopstand in de geschiedenis van Suriname.

1763

Opstand in Berbice waar bij bloedige gevechten meer dan 1800 opstandelingen om het leven komen.

1780

Tot slaaf gemaakten nemen het schip *Vigilante* over en ontsnappen.

1785

Opstand op slavenschip *De Neptunus* waarbij het schip ontploft en ongeveer 400 mensen omkomen.

1795

Opstand van zo'n 2000 mensen op Curaçao onder leiding van Tula. Tula is geïnspireerd door een grote slavenopstand in de Franse kolonie Saint-Domingue (nu Haïti). De opstand wordt hard neergeslagen.

1795

Op Aruba komen zo'n 30 tot slaaf gemaakten in opstand. De leider Thico wordt gevangen genomen.

1823

Opstand in de voormalige Nederlandse kolonie Demerary, waar veel plantages nog in handen zijn van Nederlanders.

1834

Opstand van tot slaaf gemaakten die op Bonaire in de zoutpannen werken.

1848

Op het Franse deel van het eiland Sint Maarten wordt slavernij afgeschaft. Tot slaaf gemaakten in het Nederlandse deel staken en vluchten naar het Franse deel, waarna slavernij op Sint Maarten in de praktijk wordt afgeschaft.

1848

In navolging van Sint Maarten is er een opstand op Sint Eustatius, die wordt neergeslagen.

Vitrine

Brieven van de vader van Frits, Pierre Moquette, aan zijn vrouw, 1839. Pierre Moquette schrijft onder andere over mishandelingen van tot slaaf gemaakten, waar hij door geschokt is. In zijn laatste brief voordat hij in Suriname sterft, schrijft hij over zijn 3-jarige zoon: *“Zorg toch voor al voor die lieve frits, dat die geen ongeluk overkome...”*

Deze brieven zijn later een inspiratie voor Frits om zich tegen slavernij te verzetten.

Fotoportret Frits Moquette op jonge leeftijd, daguerreotypie.

Reisdocument Frits Moquette, 1839, met zijn signalement.

Brief aan Frits Moquette van Louis Alexis Chamerovzow, voorzitter van de British and Foreign Anti-Slavery Society, over zijn komst naar Nederland. Frits heeft veel contact met Chamerovzow. Samen trekken ze het land door om lezingen te houden.

Wetsontwerp ter afschaffing van de slavernij door Frits Moquette, gericht aan het parlement 1855.

Gedicht door Frits Moquette over Suriname.

Frits voelt zich verbonden met Suriname, ook al heeft hij het land nooit bezocht. Hij schrijft:

“Oh Suriname land der schoonheid.” (...)

“Daar rust een veel-geliefde Vader,

Daar viel hij offer aan den dood

*O Suriname, 't brengt me U nader
Nu hij daar sluimert in Uw schoot"*

Afschaffers en verdedigers

Lange tijd spreken alleen individuele stemmen zich uit tegen slavernij. Dat verandert eind 18de eeuw. Door de ideeën van de Verlichting strijden steeds meer burgers voor democratie en gelijkheid. Voor het eerst wordt er ook politiek gepleit voor afschaffing van slavernij. Maar voor de meeste verlichtingsdenkers gelden vrijheid en gelijkheid alleen voor witte mannen.

Rond 1840 komt het anti-slavernijdebat opnieuw op gang door verbetering van de nieuwsvoorzieningen en invloed van Britse abolitionisten. Zij inspireren liberalen en mensen van de protestants-christelijke Réveil-beweging, die zich onder meer richten op christelijke naastenliefde. Slavernij was eeuwenlang op basis van de Bijbel verdedigd, maar nu wordt het vanuit christelijke overtuiging ook bestreden.

Afbeelding:

Schotel gemaakt voor Nederlandse anti-slavernijcomité

Verdedigers

Goddelijke goedkeuring en behoud van de koloniën

De Amsterdamse zijdekoopman Abraham Barrau houdt in 1790 een uitvoerig betoog vóór slavernij. Slavenhandelaren zouden de Afrikanen door *“hen te koopen en verkoopen, geen onrecht, maar (...) dikwijls een (...) dienst”* bewijzen. Zij zouden het in Suriname vaak zelfs beter hebben dan veel Amsterdamse dienstbodes, zegt hij.

Zoals de meesten mensen in die tijd ziet Barrau het als een ‘van God gegeven orde’ dat er verschillende rangen en standen zijn. Slavernij bestaat al zo lang, dat het ook wel Goddelijke goedkeuring moet hebben. Bovendien komt slavernij in de Bijbel voor. En via slavernij kan het christendom aan *“zo veele duizende ongelukkige en verblindde Heidenen”* bijgebracht worden.

Tot slot denkt Barrau dat slavernij essentieel is voor behoud van de koloniën: *“die handel kan, mag, en moet gedoogd worden”*, omdat anders de koloniën *“in zeer weinig jaaren geruïneerd zouden zijn...”*

Afrikanen zijn niet klaar voor vrijheid

Als resultaat van het streven naar meer gelijkheid, zijn er in 1796 in Nederland voor het eerst nationale verkiezingen. Eén van de gekozen parlementariërs, Pieter Vreede, wil in de nieuwe grondwet een totaal verbod op slavernij en slavenhandel. Maar de meeste parlementariërs willen er niets van weten. De belangrijke politicus Rutger Jan Schimmelpenninck vindt afschaffing een te groot risico. Het zou tot een opstand zoals in Saint-Domingue (nu Haïti) kunnen leiden en dat zou het eind van de koloniën betekenen.

De meeste parlementariërs geloven dat Afrikanen nog niet klaar zijn voor vrijheid. Zij vinden dat witte Europeanen bovenaan in de beschaving staan. Dat is gebaseerd op racistische theorieën. De hersencapaciteit van Afrikanen zou bijvoorbeeld kleiner zijn dan die van Europeanen. Hoewel onderzoekers dat eind 18de eeuw hadden weerlegd, blijft het gangbare idee dat Afrikanen nog lang niet toe zijn aan een gelijke positie.

Er komt niets over de afschaffing van slavernij in de koloniën in de grondwet.

Afbeeldingen:

Eerste Nationale vergadering, 1769, Pieter Vrede, Rutger Jan Schimmelpenninck

Afschaffers

Dit is een selectie van mensen en bewegingen die zich in Nederland inzetten voor afschaffing van slavernij, geen volledig overzicht.

1615

In het populaire toneelstuk *Moortje* van de beroemde schrijver Bredero noemt een hoofdpersoon slavernij een *“onmenschelyck ghebruyck!!”* Hij noemt ook de rol van Amsterdammers: *“Hier zynder oock in stadt, die sulcken handel dryven.”*

1662

Filosoof Franciscus van den Enden pleit voor een nieuwe kolonie zonder slavernij.

1774

Nicolaas Simon van Winter schrijft het toneelstuk *Monzongo of de Koninklijke slaaf* als reactie op de grote slavenopstand in de Nederlandse kolonie Berbice. In het voorwoord staat dat hij de “*onbetaamlykheid der slavernye*” wil overbrengen.

1790

Betje Wolff vertaalt een boek van de Zwitserse Benjamin-Sigismund Frossard: *De zaak der neger-slaven, en der inwooneren van Guinée*. Het is een aanklacht tegen slavernij.

1790

Predikant Jan Konijnenburg vindt dat slavernij ingaat tegen Gods wil en tegen het ‘natuurrecht’ op vrijheid. Ook goede behandeling van tot slaaf gemaakte mensen maakt het “*schreeuwendst onrecht*” van de verloren vrijheid niet goed, vindt hij.

1791-1792

Elisabeth Maria Post schrijft de roman *Reinhart* waarin slavernij ter discussie wordt gesteld.

1794

Louise van Ommeren-Hengevelt uit haar anti-slavernij standpunt in borduurwerk.

1797

Parlementariër Pieter Vreede wil een verbod op slavernij in de grondwet.

1798

Johannes Kisselius vertaalt een Frans toneelstuk over de slavenopstand op Haïti. Het wordt nooit opgevoerd in Nederland, omdat het te controversieel is.

1840-1841

Elizabeth Fry en enkele andere Britse abolitionisten van het christelijke genootschap De Quakers bezoeken Nederland.

1842

Marten Douwes Teenstra schrijft in een boek over slavernij in Suriname: “...*de slavenhandel en slavernij zijn in den hoogsten graad te verfoeijen.*”

1842

Koning Willem II krijgt drie petitie's voor afschaffing van slavernij: van Rotterdamse vrouwen, van liberalen en vanuit de Réveil-beweging. De koning vraagt de abolitionisten af te wachten en voorlopig geen actie te voeren, waar ze gehoor aan geven.

1844

Jan Ackersdijck en andere abolitionisten richten een anti-slavernij tijdschrift op.

1853

Uncle Tom's Cabin (1852) van Harriet Beecher Stowe verschijnt in het Nederlands.

1853

De Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing der Slavernij (NMBAS) wordt opgericht in 1842, maar is actief vanaf 1853. Alleen mannen mogen lid worden. Ze geven brochures uit, organiseren bijeenkomsten en sturen petitie's naar het parlement. De 700 leden zijn gematigd; massale acties vinden ze onfatsoenlijk.

1853

De 17-jarige Frits Moquette richt het Jongelings Genootschap ter Afschaffing der Slavernij op. Hij ziet slavernij als staatkundige fout, een belediging voor de mensheid en een zonde voor God.

1853

Julien Wolbers vindt de NMBAS te gematigd en zoekt aansluiting bij het Jongelings Genootschap van Frits Moquette. Hij vindt dat christen zijn en slaven houden niet samen gaan. Hij haalt de Bijbeltekst aan dat je anderen moet behandelen zoals je zelf behandeld wilt worden.

1853

Nicolaas Beets schrijft 'Een lied om bevrijding': "Laat de ketens vallen! Breekt, verbreek het juk! Vrijheid is voor alles, Noodig tot geluk."

1853

Er komt een staatscommissie die in opdracht van de koning moet onderzoeken of, hoe en wanneer de slavernij moet worden afgeschaft.

1853

De liberale parlementariër Wolter Robert van Hoëvell richt een boek aan de staatscommissie die de mogelijke afschaffing van slavernij onderzoekt. Hij noemt slavernij een 'nationale zonde'.

1855

733 Amsterdamse vrouwen uit de arbeidersklasse bieden een petitie aan de koning aan: "door alles wat in de laatste tijden van den toestand der slaven (...) is bekend geworden (...) is het gemoed der ondergeteekenden zoodanig geschokt (...), dat zij niet langer (...) kunnen wederstaan, om zich regstreeks tot Uwe Majesteit te wenden met de dringende bede, om aan dien staat van zaken spoedig een einde te maken."

1855

Anna Bergendahl richt het 'Dames-Comité ter Bevordering van de Evangelieverkondiging en de Afschaffing der Slavernij in Suriname' op. Ze bidden met elkaar voor afschaffing en verkopen handwerken om tot slaaf gemaakte mensen vrij te kopen.

1855

Het rapport van de staatscommissie verschijnt met het advies slavernij af te schaffen en over te gaan op betaalde arbeid om de Surinaamse plantages te kunnen behouden.

1855-1863

Verschillende groepen blijven zich tot de afschaffing in 1863 inzetten voor het einde van slavernij met brochures, petities en toespraken.

Afbeelding:

Gebouw aan de Elandstraat in Amsterdam waar zowel Anna Bergendahl als Frits Moquette met hun verenigingen samenkomen.

Vitrine

Nicolaas Beets, Redevoering bevrijding der slaven, 1856.

In zijn toespraak voor de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing der Slavernij stelt Beets: "De tijd der toelating is voorbij."

Anti-slavernij medaillon.

Vanaf 1787 gemaakt door de Britse Josiah Wedgwood. Hij verspreidt ze op eigen kosten tijdens bijeenkomsten van de Society for the Abolition of the Slave Trade in Engeland en Amerika.

Betje Wolff schrijft in deze brief uit 1798 dat zij niet bij een familie in Vlissingen wil logeren vanwege haar "...natuurlyken afkeer van slavenkoopeers."

Gravure van Monzongo of de koningklyke slaaf.

Nicolaas Simon van Winter, Monzongo of de koningklyke slaaf, 1774.

In het voorwoord schrijft Van Winter dat het toneelstuk een reactie is op de slavenopstand in de Nederlandse kolonie Berbice (1763). Maar het speelt in een Spaanse kolonie, waarschijnlijk omdat het anders niet gespeeld mag worden.

In 1852 schrijft de Amerikaanse Harriet Beecher Stowe de roman Uncle Tom's Cabin die wereldwijd het anti-slavernijdebat stimuleert. Er verschijnen vertalingen in onder meer het Nederlands (1853) Duits, Russisch en Welsh.

Citaten

“Als we het hebben over tot slaaf gemaakte mensen, hebben we het bijvoorbeeld over de oma van mijn moeder. (...) Dat is helemaal niet lang geleden. Wij praten nog over haar.”

Sylvana Simons, voormalig politicus en presentatrice /

“Het is in ons land streng verboden om kinderen uit te buiten. Maar chocolade, telefoons of schoenen invoeren waarvoor kinderen zijn mishandeld en uitgebuit? Dat is geen enkel probleem.”

GertJan de Jong, medewerker International Justice Mission

Na 1863

Op 1 juli 1863 wordt slavernij officieel afgeschaft door Nederland. Maar tot slaaf gemaakte mensen zijn niet direct vrij. In Suriname moeten zij verplicht nog tien jaar op de plantages werken. Plantagehouders worden gecompenseerd. In Suriname krijgen zij voor iedere tot slaaf gemaakte driehonderd gulden, op de Nederlands Caribische eilanden tussen de honderd en tweehonderd gulden.

Op de Caribische eilanden hoeven de vrijgemaakte mensen niet verplicht door te werken. Maar in praktijk is het vrijwel onmogelijk om buiten de plantages land te kopen of werk te vinden. De meesten blijven noodgedwongen op de plantages wonen en werken. Op Curaçao moeten zij een aantal dagen per jaar verplicht gratis werken. Dat wordt *paga tera* ('grond betalen') genoemd. De opkomst van de olie-industrie begin 20ste eeuw geeft nieuwe kansen. Dan emigreren ook veel Surinamers naar Curaçao.

Citaat:

“...voor het overduidelijke gebrek aan handelen tegen deze misdaad tegen de menselijkheid, vraag ik (...) vergiffenis.”

Toespraak koning Willem-Alexander waarin hij zijn excuses aanbiedt voor het slavernijverleden, 2023

Contractarbeiders

In Suriname worden voor het werk op de plantages contractarbeiders uit vooral Azië gehaald. Zij hebben contracten voor vijf tot vijftien jaar. De werkomstandigheden zijn slecht, het loon is laag en lijfstraffen blijven bestaan, al zijn de wreedste straffen verdwenen. Er is verzet van contractarbeiders door sabotage, werkweigering, weglopen en opstand. Anton de Kom schrijft in zijn beroemde boek *Wij slaven van Suriname* over contractarbeiders dat zij “*volkomen als slaven*” werden behandeld. “*Toen zij hiertegen in verzet kwamen, werden zij (...) met rietslagen gestraft...*”

In 1939 worden de laatste contractarbeiders naar Suriname verscheept. Door de contractarbeid heeft Suriname grote Chinese, Hindostaanse en Javaanse gemeenschappen.

Doorwerking

In 1934 verschijnt *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom. Hij beschrijft dat er ook na de afschaffing van de slavernij onderdrukking en grote ongelijkheid is. En dat jarenlange onderdrukking effect heeft: “*Geen volk kan tot volle wasdom komen, dat erfelijk met een minderwaardigheidsgevoel belast blijft.*”

In Nederland was lang weinig aandacht voor het slavernijverleden. Het was nauwelijks onderwerp in het onderwijs of in publieke en politieke discussies. Inmiddels is er meer erkenning voor het leed dat slavernij heeft veroorzaakt. Met Ketikoti – ‘het verbreken van de ketenen’ – wordt jaarlijks op 1 juli de afschaffing van slavernij herdacht. Op 1 juli 2023 bood koning Willem-Alexander zijn excuses aan voor het slavernijverleden.

Afbeeldingen:

Oogst van suikerriet op Surinaamse plantage, Javaanse contractarbeiders op weg naar Suriname, 1900-1930, Ketikoti bij het monument in het Oosterpark, Amsterdam

Citaten:

“Geen volk kan tot volle wasdom komen, dat erfelijk met een minderwaardigheidsgevoel belast blijft.”

Anton de Kom

“Schuldig voelen over slavernij? Nee, dat is niet jouw persoonlijke verantwoordelijkheid, maar je moet de geschiedenis wel kennen om te kunnen begrijpen wat de gevolgen zijn in onze huidige maatschappij.”
Maartje Duin, podcast documentairemaker van onder meer De plantage van onze voorouders

Vitrine

In 1863 geeft Willem Bosch Reitz leiding aan de plantages van zijn ouders, die in Nederland wonen. Na afschaffing van de slavernij krijgen plantage-eigenaren een compensatie voor elke tot slaaf gemaakte. In deze machtiging staat dat Willem Bosch Reitz de compensatie mag ontvangen.

Anton de Kom, *Wij Slaven van Suriname*, 1934.

Pet en button met 1873, bedacht door Perez Jong Loy.

Activist Perez Jong Loy (1954-2019) bedacht deze pet en button om aandacht te vragen voor de gedwongen arbeid die in Suriname na 1863 nog tien jaar voortduurde.

Citaten

“Er werd na de afschaffing van de slavernij nauwelijks gesproken over de ongelijkheid tussen witten en zwarten en de achterstand die wij hadden opgelopen door drie eeuwen slavernij. (...) Dat heeft generaties later nog steeds een impact.”

Peggy Bouva, podcastmaker van De plantage van onze voorouders

“Slavernij was destijds ver weg en er waren grote economische belangen. Zo is het ook met de hedendaagse slavernij. Ook wij doen er bar weinig tegen, net als toen.”

Liesbeth van der Horst, directeur Verzetsmuseum